

MALLORCA, UNA ILLA BRUFADA DE RONDALLES

Caterina Valriu

Enguany és any de rondalles: congressos, exposicions, monogràfics de revistes, conferències i sessions de narració s'organitzen per tal de celebrar i recordar que ara fa cent anys sortí al carrer el primer volum d'una col·lecció de llibres que depassaria el fet estrictament literari i esdevindria un autèntic fenomen social. Les rondalles, heretades de l'avior, fressades una i altra vegada per la imaginació i la paraula dels nostres avis, prengueren nova força en la recopilació del canonge Alcover. La gràcia, la vivor, la poesia, l'accent grotesc, la tendresa, la plasticitat que hi abocà seduir –i sedueixen encara avui– qui les escolta o llegeix. Les rondalles ens contenen històries que parlen simbòlicament de temes que sempre han interessat i fascinat la humanitat: l'amor, la mort, el creixement, la tendresa, la gelosia, l'astúcia, la beneïtura, l'afany d'aventura, la màgia, la quotidianitat. Els seus personatges, clars i sense dobles, presenten models de conducta per imitar o rebutjar: l'enamorat, el coratjós, el perseverant, el savi, el just, el llest i el beneït, l'enginyós o l'ingenu... És per això –per la universalitat de temes i personatges, juntament amb la multiplicitat de formulacions– que les rondalles interessin a grans i petits, que ens commouen encara com només ho poden fer les grans obres clàssiques.

Hi ha però, un altre aspecte de les rondalles, i més concretament de les que conformen l'aplec d'Alcover, al qual voldria dedicar aquestes pàgines. Es tracta de la seva vinculació amb la terra i el paisatge, en el nostre cas al lligam entre l'aplec alcoverià i l'illa de Mallorca. Els estudiosos de la literatura popular distingeixen diversos gèneres narratius, entre els que destaquen les rondalles i les llegendes. A l'hora de traçar la línia divisòria entre aquests dos tipus de narracions solen posar èmfasi en tres aspectes:

- Generalment les rondalles transcorren en un lloc i un temps indeterminat, en canvi les llegendes solen tenir una situació i datació més o menys concreta.
- Les rondalles són presentades com a relats fantàstics i les llegendes com a reals.
- Els protagonistes de les llegendes solen ser personatges individualitzats, els de les rondalles són models genèrics.

L'aplec d'Alcover inclou –malgrat el seu títol general– tota mena de materials narratius: rondalles, llegendes, coverbos, faules, etc. i un nombre considerable d'aquestes narracions estan situades en indrets concrets de la geografia illenca. Per les seves especials característiques, les llegendes són les més vinculades al territori, però fruit de la voluntat del narrador de fer més propers i entenedors els relats, les referències geogràfiques sovintegen també en les altres narracions. En paraules de Gabriel

Janer Manila:

...les rondalles varen mostrar-me que la imaginació sovint cerca suport en la realitat de l'entorn immediat, en el paisatge natural dels homes. I vaig entendre que allò que produeix la fantasia, vinculat al medi, forma part de l'ecosistema sobre el qual recolza. La natura és plena de remors, d'ombres inquietes, de presències subtils. El paisatge esdevé, aleshores, un equilibri de segles, el resultat d'un llarg diàleg entre l'home i la realitat sobre la qual ha vingut a plantar-hi les seves quimeres.¹

Aquest anostrament espontani de l'imaginari universal de les rondalles, refermat per la tradició, dona com a resultat una relació afectiva amb l'entorn. El paisatge natural i el social –avencs, roques, muntanyes, camins, cases, esglésies– en convertir-se en escenari i testimoni de fets llegendaris, pren una dimensió diferent, ens resulta més propi i atractiu, esdevé un paisatge habitat pels personatges que la nostra imaginació col·lectiva ha conformat. I, aleshores, ens arreplega al país.

A partir d'aquesta idea, la vinculació afectiva al territori a través de la literatura popular, varen néixer les excursions de les rondalles.² El plantejament és molt senzill: es tracta d'una ruta de passeig que visita els llocs on se situen algunes rondalles i, un cop allà, es narra la història corresponent. Els itineraris possibles són moltíssims i cadascú els pot dissenyar segons el seu gust o necessitat. Només cal un bon coneixement de l'aplec, un mapa de Mallorca per situar la trajectòria i saber contar la rondalla en arribar el moment, encara que sempre podem optar per la solució –menys atractiva, és clar– de llegir-la en veu alta.

La comarca de Mallorca més citada a l'aplec és la de Llevant: Manacor (*En Juanet i es set missatges, Sa titina i sa genneta, Es puig de Santa Cirga, En tià de Sa Real, Ets al lots de Son Porc*), Sant Llorenç (*En Pere de sa vaca*), Son Servera (*Es dos germans serverins, S'encantament des puig de se Talaies, Es canyemet s'ase i sa serra-porra*), Capdepera (*La princesa be-*

lla, *En Pere Tort*), Artà (*Es cavallet de set colors*), la Colònia de Sant Pere (*En Gostí lladre*). També hi és ben present el Pla: Sineu (*Mestre Antoni Llampina, En Toni Mig-dimoni, Com és que es campanar de Sineu està una mica decantat de l'església*), Sant Joan (*Es pas des regidors de Sant Joan*), Petra (*Val més matinejar que a missa anar?*), Randa (*Com va ser que es va fer es puig de Randa*), Algaida (*Una glossada en ets hostel d'Algaida*). A Tramuntana hi trobam sobretot llegendes: *De com sant Vicenç Ferrer anà a predicar a Son Gual de Valldemossa, El rei en Jaume i el Teix, Sa por des Puget, Es lleitsó des campanar d'Andratx, L'amo en Biel Perxanc i la dona d'aigua* i alguna rondalla com *En Pere de la bona roba* (Sóller). Al Raiguer s'hi situen fets llegendaris diversos (*De com el rei en Jaume va prendre el castell d'Alaró, Es salt d'en Fonoí*) i alguna rondalla meravellosa (*Es corpet des pou d'en Gatell, a Campanet*). També es pot traçar

un itinerari ciutadà, amb les rondalles que transcorren total o parcialment a Palma. Aquests exemples són només un tast, una lectura atenta de l'aplec ens proporcionarà nombrosos topònims que podrem situar damunt un mapa sense massa dificultats. Les possibilitats pedagògiques d'aquesta proposta són infinites i abracen tots els àmbits del disseny curricular, des de la llengua a la geografia, la història o l'economia. Les excursions possibiliten una singular conjunció per a treballar alhora la realitat i la fantasia, la facultat d'observar i la capacitat de fabular, són –per tant– una eina alhora plaent i eficaç per acostar els nostres alumnes a la seva realitat natural i a l'herència cultural.

Enguany, amb el suport de la Conselleria de Cultura, en Gaspar Valero i jo mateixa hem dissenyat i realitzat quatre itineraris rondallístics (els mesos de juny i octubre). És previst que aquest tema sigui objecte d'un curs de l'ICE adreçat a mestres i pro-

fessors que vulguin repetir l'experiència amb els seus alumnes i que s'editi un llibre-guia amb propostes d'itineraris i d'altres informacions d'interès, per tal de facilitar la feina a tots aquells que vulguin resseguir les passes dels protagonistes del nostre rondallari, embadalir-se amb el paisatge que fou testimoni –real o imaginari, tant se val– de les seves proeses o dissorts, esclarir de rialles o entendre-se amb llurs peripècies i, en definitiva, conèixer i estimar un poc més els paratges d'aquesta illa. □

Universitat de les Illes Balears

¹JANER, G.: "La paraula encantada" dins *Palau Reial*, 1, núm 5, març 1986; pàg.20.

²La primera notícia sobre una excursió que seguia de manera sistemàtica la ruta de les rondalles mallorquines data de 1977, amb motiu del Congrés de Cultura Catalana, i es féu a partir de la proposta del Dr. Josep A. Grimalt. Després, se n'han fetes d'altres.

